

“EUROPENISM ȘI REGIONALISM DEBUTUL UNEI POLEMICI ÎNTRE “IDEEA EUROPEANĂ” ȘI “JUNIMEA LITERARĂ”*

Harieta Mareci

Primul deceniu interbelic, numit și “timp de basculare hotărâtoare”¹, a fost, pentru români, plin de vitalitate și de creativitate, a fost o etapă a căutărilor, a inițiativelor și a înfăptuirilor. S-a spus, despre istorie, că are ciudățeniile ei; iată că, cel puțin cu această perioadă, s-a dovedit a fi generoasă, acordându-i privilegiul atâtor mari transformări.

“Marea uvertură” produsă de împlinirea idealului de unitate statală a făcut ca energia devenită disponibilă în sfera politicului să se manifeste activ, mai ales, în sfera culturii². Atunci s-au definit noi direcții, s-au identificat teme și metode, s-au conturat atitudini noi. David Prodan scria: “Am trăit explozia de entuziasm declanșată de marele act care încununa o lungă istorie de sacrificii”³. “Eram – consemna, la rândul-i, Mircea Eliade - prima generație românească necondiționată în prealabil de un obiectiv istoric de realizat”⁴.

Cu toate acestea, nici entuziasmului generației unirii nu i-au lipsit umbrele. Perspectiva deschisă de noul statut al României avea să indice carențe de tot felul aduse de aluviunile vremurilor agitate. Modificarea de peisaj, care răsturna o stare de fapt îndătinată și crea o alta, nu se putea înfăptui în scurt timp și numai prin înalte edicte. Incertitudinea, apoi grijile acomodării în “noua casă”⁵ influențaseră atât constituirea cât și impunerea unei orientări în spiritul public. De aici, probabil, și rara densitate de idei care a alimentat această înfruntare. Toți cei care deschisese ochii spre cultură, indiferent de provincia căreia, generic, îi aparțineau, dar și cei care, într-un fel sau altul participaseră la actul cultural încă înainte de 1918, propuneau diverse criterii de evaluare, de autodefinire: unii se considerau îndreptățiți să continue *tradiția*, legatul transmis de înaintași ca o expresie a specificului regional, a latențelor permanente; alții optau pentru ieșirea din vechea închistare provincială, urmărind să descopere orizonturi mai largi, europene, universale chiar. Necesitatea înnoirii era admisă de toți; deosebite rămăneau, însă, căile socotite “drepte și bune” pentru aceasta. E bine cunoscută disputa angajată între *tradiționaliști* și *moderniști* – un fenomen care avea să acapareze centrul atenției aproape întreg deceniul trei al perioadei interbelice, definind, oarecum, spiritul timpului, sfâșiat de contradicții și ezitând între formule extreme⁶. Cum teritoriul desfășurării acestei confruntări a fost, cu deosebire, presa, (ca mărturie uneori convingătoare, uneori subiectivă, dar întotdeauna “sursă folositoare” pentru recuperarea “culorii epocii”⁷), ni s-a părut interesant să fixăm, în crochiu, atitudinea adoptată de către redactorii revistelor *Ideea europeană*, din București, și *Junimea literară* din Cernăuți, față de relația *regionalism* – *europenism*, deși nici aceasta n-a cunoscut, întotdeauna, o așezare perfect polară în ecuație. La prima vedere, abordarea unui asemenea subiect ar putea părea drept o complicație inutilă, dat fiind raportul relativ: *Ideea europeană* a avut o difuziune largă, în timp ce *Junimea literară* a evitat să se hazardeze dincolo de limitele unui cadru dat. Cu toate acestea, dialogul între cele două reviste n-a fost imposibil; el s-a și produs și, după 1924, a devenit polemică. De altfel, și aici se instalează paradoxul, ambele își revendicau apartenența la categoria publicațiilor “de formulă independentă”⁸ sau “neutrale”, îndreptățite să pună accent pe diferență sau pe coerență, dar gândind și la posibilitatea reconcilierii celor două tendințe, dând fiecăreia ce i se cuvine.

Ideea europeană apăruse la 22 iunie 1919, ca un săptămânal duminical de 4 pagini, pentru ca apoi, mai precis, din februarie 1920, să se transforme într-o publicație bilunară; se voia a fi

continuatoarea *Noii reviste române*, și aceasta nu numai în alcătuirea redacțională (cu director C. Rădulescu-Motru, iar secretar de redacție Constantin Beldie), dar și în spiritul ei: "*Ideea europeană* este un organ independent, - se menționa în primul număr - având ca scop să informeze publicul românesc asupra curentelor de idei și transformărilor sociale din Europa, interpretând, totodată, cu obiectivitate, pe cele din cuprinsul românesc"⁹. Caracterul enciclopedic îi era dat de inserția variată a paginilor sale: poezii, articole filosofice, economice, politice sau sociologice, însemnări și recenzii de tot felul, din aceeași arie cuprinzătoare de preocupări. Nu stătea în intenția redacției să devină o publicație cu o singulară orientare (de felul celei literare ori filosofice); dimpotrivă, și precizarea venea de fiecare dată, *Ideea europeană* ieșea "pentru altceva. Altceva îi încheagă și corpul", făcând-o "destul de sine stătătoare între celelalte"¹⁰. Cum vocația sa era una europeană (și titlul nu-i fusese ales la întâmplare, exprimând, aproape orgolios, idealul pe care îl urmărea¹¹), ea (vocația) putea fi dovedită din perspectivă națională. În viziunea celor de la *Ideea europeană*, autenticele valori spirituale românești trebuiau racordate la structurile civilizației europene. Cât despre izolarea voită, regionalismul sau provincialismul rigid, cultivat cu îndărătnicie, sau tot ceea ce se considera așezat sub zodia anacronismului, ele nu-și găseau nici o justificare, revista refuzând compromisul cu "falsele idealuri" tabuizate care împiedicau integrarea în ansamblul cultural continental. Era de înțeles, deci, scepticismul celor de la *Ideea europeană* față de mesajul unor periodice calificate drept "regionale", iar *Junimea literară* din Cernăuți, deși "tolerantă" și "deschisă", păstra o oarecare orientare pro-sămănătoristă care, de altfel, o consacrase în perioada antebelică.

La apariția ei, în ianuarie 1904, redacția publicației bucovinene mărturisea că "dorința noastră cea mai vie, de care suntem însuflețiți /.../ este ca să deșteptăm în publicul român gustul pentru lucrări literare de valoare și ca să facem ca ideile întrupate în ele să pătrundă în toate păturile sociale românești..."¹². Având de militat împotriva spiritului dominator austriac, *Junimea literară* fusese viu preocupată de lupta pentru eliberare națională, ferindu-se să intre în campanii lipsite de sens ori în controverse literare sterile. Rezervele preventivoare pe care și le luase și neangajarea sa fermă în disputele culturale ale vremii aveau să-i aducă, la un moment dat, chiar dezaprobarea lui Nicolae Iorga; revista, scria savantul, "face mare păcat de a căuta originalitatea și independența într-un drum de mijloc, unde nu află dușmani, dar nu câștigă prieteni și pe care nu se ajunge niciodată nicăieri"¹³. Pentru *Junimea literară*, însă, întâietate avea "lupta contra vinovatului indiferentism față de cultura românească"¹⁴ și nu doar apartenența la unul sau altul dintre curente literare ori politice.

Dar *inter arma silent musae* și după 1914 – nota directorul publicației, istoricul Ion Nistor – "colaboratorii" aveau să se împrăstie "care încotro, după cum înțelegea fiecare să servească mai bine patria și neamul, în sensul ideilor, sentimentelor și credințelor profesate până atunci"¹⁵.

Revista a reapărut în 1923, "cu aceeași însuflețire și cu aceeași încredere ca și acum 20 de ani"¹⁶, anunțând în primul editorial dorința de a fi "organul de legătură sufletească și intelectuală între periferie și centru"¹⁷. "Nu ridicăm un steg nou – preciza Nistor – ci-l scoatem pe cel vechi din muzeul amintirilor noastre de tinerețe, pentru a ne grupa din nou sub cutele lui, cu aceeași credință și același ideal"¹⁸. Spirite ce se voiau realiste, în stăruința lor de amortizare cu sine și cu ceilalți, editorii de la *Junimea literară* înțelegeau că nu se poate construi temeinic decât pornind de la tradițiile locului, fortificate cu tot ce Bucovina a dat, oricând, mai de valoare.

Totuși, dacă am ține seama numai de articolul-program semnat de către directorul Ion Nistor, *După nouă ani de zile*, aprecierea despre "deschiderea" revistei ar părea ușor forțată; pentru că același Ion Nistor declara ritos în articolul său: "Ca și în viața administrativă, așa se impune și cu cea culturală o binefăcătoare descentralizare și nu înțelegem să ne părăsim cândva vechiul nostru post de onoare dela granița românismului. Ne-am concentrat din nou întru apărarea acestui front și nădăjduim că cei de la centru vor înțelege rostul nostru aci și ne vor da concursul cuvenit, pe care-l merităm ca apărători probați ai culturii românești"¹⁹.

La împlinirea unui an de ființare, în noua formulă, în primul număr din 1924, specificul publicației bucovinene era sancționat de redactorii *Ideii europene*: “Între revistele noastre bune – se preciza, cu un oarecare cinism – trebuie pusă negreșit și *Junimea literară* de la Cernăuți. În ochii noștri ea are această mare însușire că fiind regională, înțelege să rămână atare”²⁰. Dar “regionalismul” *Junimii literare* nu era unic...Încă din 1922, Simion Mehedinți stărnise în publicistica vremii o serie de discuții în contradictoriu, articolele sale fiind privite, și nu de puțini, ca o pledoarie pentru “închistarea regionalistă”: “Dacă regionalismul politic înseamnă atentat în contra vieții statului, cel cultural e din contra un câștig, fiind o dovadă de conștiință românească din ce în ce mai vie”²¹. Se credea, așadar, că potențarea specificului nu însemna izolare, ci o proiecție mai vastă și mai puternică. Oricum, o întrebare rămânea și aceasta se lega de valoarea reală localismul creator, ca oponent al estompării diferențelor dintre capitală și provincie pe tărâmul creației.

Nici relieful revistei nu era, în opinia celor de la *Ideea europeană*, pe măsura “vremurilor noi”; mai mult, li se părea stranie, dacă nu chiar confuză identitatea acesteia: “Din *Junimea literară* ne vorbește însă Bucovina mai veche și mândră ca un leagăn de biserici al neamului moldovenesc, și ceva scrobită și încrezută în condeiele ei orășenești, ca o amintire a legăturilor cu Viena”²².

Reacția *Junimii*... – prin pana lui Leca Morariu, secretarul de redacție – n-a întârziat să apară: “...ni se pare că aice europeanismul *Ideii* o cam înfundă!...Sântem încrezuți? (Cetește: Sântem *cerbicoși*?) Desigur! Pentru că avem temeiul! Și mai ales pentru un fapt care-i o veche, o foarte veche poveste...Și vechimea acestei povești datează încă din zilele bătrânului Anteu!...”²³. Nu lipsea, deci, nici tentația gestului insurgent și aceasta era de înțeles, căci românii din Bucovina, locuitori ai unui spațiu atât de disputat și având sentimentul deplinei lor îndreptățiri, nu puteau consimți să rămână în urmă.

Așadar era semnificativ, pentru starea de spirit creată, dar și pentru convingerile autorului, eseu *Celalt regionalism* semnat de Leca Morariu și apărut în numerele 5-6 ale revistei: “Din când în când, și tot mai adese, ni se trimit din capitală rețete despre cum trebuie să se înfățișeze umilul nostru regionalism pentru..., pentru a satisface exigențele bucureștene! /.../ Întoarcem deci foaia și, la rândul nostru, vom arăta cum ni se prezintă celalt regionalism, regionalismul capitalei. Foarte și extrem de <regionalist>!”²⁴. Urma și explicația: “Între vertiginosul clocot al forfotei bucureștenești și între cealaltă Țară, câtă o mai fi ea...*dela Nistru pân’ la Tisa* – abis /.../ Peste întreg cuprinsul românesc deci, un salt care nu se oprește decât undeva în “occident”(!), fie chiar în cel al modernismului!...Neglijarea a tot ce odrăsește din seva pământului nostru e profesată cu o barbară îndărătnicie./.../ Antagonismul dintre centru și *periferie* (!...) are deci toate șansele de a deveni din ce în ce mai mare. Și atunci, vom fi având și noi să ne spunem cuvântul”²⁵.

Și încă ceva îi angaja, în confruntare, pe redactorii *Junimii literare*: “asaltul”, simptomatic, asupra Bucovinei. De fapt, punerea problemei conta: “D-l Iorga arăta deunăzi, într-o conferință Cernăuțeană ce i se cere *Bucovinei* (răspunzând că i se cere mai ales cultul trecutului). Să ne fie și nouă îngăduit de a răspunde ce poate da Bucovina”²⁶. În acest context, probabil, ideea că Bucovina are ce da, nu doar că resuscită “orgoliul de provincie”, dar ar fi îndreptățit și punerea la lucru a “talentelor locale”, măcar în numele unui trecut deosebit. Nici că se putea altfel și autorul își justifica tonul în temeiul unui fel diferit de a percepe realitatea. Îndrumarea culturală fusese recunoscută, dar în funcție de exigențele unei culturi ce trebuia recuperată în rezultatele și nu în evoluția ei. De aceea *Junimea literară* revenea asupra rostului pe care și l-ar fi dorit și care, pare-se, nu fusese corect sau îndeajuns înțeles: “În tot mai năvalnica înțepire a luptei dintre – s-o spunem verde – dintre snobismul capitalei și dintre suceptibilitatea...celeilalte României, cineva, deci Bucovina noastră, poate continua să reprezinte **tradiția Moldovei**, tradiția Jertfei. Călcându-și pe inimă – (locuțiunea aceasta, în care colț al Moldovei o fi răsărit ea?) – va stăvili pornirile, oarbe de

inconștiență, și va stigmatiza cu vârtute obârșia râului, înfierând /.../ și înainte de toate, regionalismul capitalei!”²⁷

Desigur, o asemenea atitudine a dat redactorilor de la *Ideea europeană* prilejul de a reveni, mult mai caustic: “O pudicitate hazlie împiedică pe frații din Moldova-de-Sus să se apropie de lepra noastră fanariotă”²⁸. Dar ironia, considera Leca Morariu, era “neîntemeiată, fiindcă derivă dintr-o reavoiță mistificare a cuvântului nostru”²⁹. Din nou, revista din București greșea prin ignorarea opțiunii pentru un plural care ar fi permis o mai bună înțelegere a unei stări de fapt, a unui *modus vivendi*: “Și ce-a binevoit a desprinde *Ideea europeană* din aceste rânduri? Că nemerniciile noastre *amenințăm capitala*; că Bucovina noastră e mai *paraponisită* în regionalism chiar și decât <nenorocita și înapoiata Basarabie>”³⁰. Cadrul discuției era considerabil extins: “/.../din păcate – continua redactorul *Junimii literare* – chiar această Basarabie aproba deunăzi /.../ întru toate spusele noastre, reproducându-ne neevropeneștile noastre idei, cu sublinieri cari ne fac – să nu ne înspăimântăm de jongleuria vorbelor frumoase!...”³¹

În ceea ce privește aprecierea *Ideii*...potrivit căreia “Bucovina se închide în fiecare zi față de noi cu tot mai multe ziduri decât de Austria”³², redacția publicației din Cernăuți răspundea printr-o altă întrebare: “Dat fiind faptul că până mai ieri Bucovina noastră de sigur nu se *închidea*, ci dimpotrivă, printr-un Iustin Breabăn, Dr. Ion Grămadă, Lascăr Luția /.../ și atâția alții..., îmbrățișa chiar moartea vitează pentru a dăra ziduri, - dat fiind acest real fapt, a cui ar fi astăzi vina că Bucovina, “în fiecare zi” “se închide” tot “cu mai multe ziduri”?!...”³³ De pe poziția *Junimii*...se demonstra că, în condițiile indiferențismului public sau a superiorității de opinie manifestate de la București, și climatul spiritual putea reactiva vechi deziderate “provinciale”, creând uneori o adevărată stare alergică la “rețete”, “sugestii” binevoitoare sau directive programatice. Dintr-o altă perspectivă, însă, dezamăgirea bucovinenilor față de atitudinea anumitor publicații din capitală ar fi putut fi considerată tipică pentru o elită intelectuală locală care se simțea ignorată ori marginalizată de o elită “de la centru”. De exemplu, în penultimul număr, din 1924, al *Junimii literare*, redacția pleda *Pentru o urgisită “Cenușotcă” a noastră*, încercând să îndrepte o nedreptate făcută “culegătorilor de cântec popular” de către C. N. Georgescu-Brezul (bineînțeles, de la *Ideea europeană*): “La noi – se scria în revista bucureșteană – nu există caz în care culegătorul de poezie să fi fost dublat de cunoscătorul elementelor de scris-citit muzical; și nici caz în care să-și fi alăturat lucrul său de culegere un știutor de muzică, nu cunoaștem”³⁴. *Junimea literară* infirma părerea lui Georgescu-Brezul, aducând argumente în acest sens și nominalizându-i tocmai pe colaboratorii săi, Al. Voevidca, P. Ciorogariu, Al. Vasiliu³⁵. Dată fiind bogata tradiție bucovineană, experiența consumată putea trezi nevoia unor experiențe noi. Mai rămânea ca “cine avea urechi de auzit, să audă”.

Polemica dintre cele două publicații a continuat și după 1924, e drept, cu o altă intensitate. Totuși, începând cu anul 1927, ruptura în cadrul aceleiași generații a reorientat preferințele. De altfel, în iulie 1928, *Ideea europeană* și-a încetat apariția, considerându-se că rolul pentru care Rădulescu-Motru crease revista fusese îndeplinit³⁶. *Junimea literară* a continuat să ființeze până în 1937, dar din rândurile ei avea să se desprindă *Iconar*-ul, grupare a tinerilor care se disociau de vechea, de sacrificata generație a războiului, exprimând, prin abundența creației lor, atât fervoarea momentului, cât și nevoia de comunicare și de publicitate³⁷. Începea o altă etapă din seria căutărilor identitare...

NOTE

- ¹ Zigu Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Ed. Eminescu, București, 1980, p. 19.
- ² Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Ed. Junimea, Iași, 1989, p. 15.
- ³ David Prodan, *Un cuvânt înainte*, în: V. Fanache, “*Gând românesc*” și epoca sa literară, București, 1973, p. VII. apud Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Ed. Junimea, Iași, 1989, p. 16.
- ⁴ Mircea Eliade, *Amintiri*, Madrid, 1969, p. 149, apud Zigu Ornea, *Sămănătorismul*, Ed. Minerva, București, 1970, p. 13.
- ⁵ Alexandru Zub, *op. cit.*
- ⁶ *Ibidem*, p. 16.
- ⁷ Ion Ciupercă, *Opoziție și putere*, Ed. Universității, Iași, Iași, 1994, p. 7.
- ⁸ Zigu Ornea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, Ed. Eminescu, București, 1980, p. 145; Idem, *Sămănătorismul*, Ed. Minerva, București, 1970, p. 107.
- ⁹ Zigu Ornea, *Tradiționalism și modernitate*..., p. 146.
- ¹⁰ *Ibidem*, p. 149.
- ¹¹ *Ibidem*, p. 147.
- ¹² Ion Nistor, *Cătră cetitori*, “Junimea literară”, Cernăuți, an I, 1904, ianuarie, p. 3
- ¹³ N. Iorga, *O luptă literară*, vol. II, p. 92 apud Zigu Ornea, *Sămănătorismul*..., p. 107.
- ¹⁴ Ion Nistor, *După nouă ani de zile*, “Junimea literară”, Cernăuți, an XII, 1923, nr. 1-3, ianuarie-faur-martie, p. 2.
- ¹⁵ *Ibidem*, p. 3.
- ¹⁶ *Ibidem*, p. 5.
- ¹⁷ *Ibidem*, p. 6.
- ¹⁸ *Ibidem*, p. 5.
- ¹⁹ *Ibidem*, p. 6.
- ²⁰ Leca Morariu, *Plivind*, “Junimea literară”, Cernăuți, an XIII, 1924, nr. 1-2, ianuarie-faur, p. 67.
- ²¹ Zigu Ornea, *op. cit.*, p. 113.
- ²² Leca Morariu, *op. cit.*
- ²³ *Ibidem*.
- ²⁴ Leca Morariu, *Celalt regionalism*, “Junimea literară”, Cernăuți, an XIII, 1924, nr. 5-6, mai-iunie, p. 193.
- ²⁵ *Ibidem*.
- ²⁶ *Ibidem*.
- ²⁷ *Ibidem*, p. 194.
- ²⁸ Leca Morariu, *Plivind*, “Junimea literară”, Cernăuți, an XIII, 1924, nr. 7-8, iulie-august, p. 383.
- ²⁹ *Ibidem*.
- ³⁰ *Ibidem*.
- ³¹ *Ibidem*, p. 384.
- ³² “Ideea europeană”, an V, 1924, nr. 152, p. 4.
- ³³ Leca Morariu, *op. cit.*, p. 383.
- ³⁴ “Ideea europeană”, an. V, 1924, nr. 147, p. x.

³⁵ Leca Morariu, *Plivind*, "Junimea literară", Cernăuți, an XIII, 1924, nr. 9-10, septembrie-octombrie, p. 451.

³⁶ Zigu Ornea, *op. cit.*, p. 151.

³⁷ Mircea A. Diaconu, *Revista „Iconar”*, „Analele Bucovinei", Ed. Academiei Române, an II, 1995, nr. 2, p. 313.

Summary

One of the most interesting periods in the history of Romania, from the viewpoint of the confrontation of ideas, was that comprised between 1919 and 1940. It was then when new research directions were defined, new themes and methods were discovered, and new attitudes arose. But the enthusiasm of the 1919 Union wasn't complete, as the perspective opened by the new status of Romania was about to reveal certain deficiencies. The change of scenery, subverting a state of matters and creating another, did not happen overnight by governmental decrees. The incertitude, then the difficulties to inure to the "new house" have influenced both the constitution and the imposing of an orientation towards the people. Hence, probably, the low density of ideas that fed this "dispute". The new generation, regardless of the province they belonged to, and those who had taken part, one way or another, in the cultural act even before 1918, proposed diverse criteria of evaluation, of self-definition: some chose to carry on the *tradition*, the legacy of the forerunners as the expression of the regional particular characteristics; others broke off with the old ways, pursuing further limits, European and universal. The renewal was accepted by all of them; what remained different was the way perceived as "right and proper" to reach it. The dispute between the *traditionalists* and the *modernists* is a well-known phenomenon that monopolised the public attention during the '30s of the inter-war period, defining somehow the *esprit du temps* – controversial and hesitant between the extremes. As the battlefield of this confrontation was mostly the press, the author of this article is attempting to establish certain landmarks in the attitude of the editors of two magazines, *Ideea europeană* from Bucharest and *Junimea literară* from Chernowitz, concerning the relation between *regionalism* and *Europeanism*. Though both magazines thought themselves to be of an "independent formula" or "neutral", they published, after 1924, a "fascinating" polemic. The present article exposes the perception of the "local values", the scepticism towards the messages sent by certain publications considered "regional", and the attitude peculiar to the local intellectual élite that felt ignored or excluded by the "central" élite.